

Can Masdeu, una masia supervivent a Horta

Fotografia actual de la masia i els horts a la vall de can Masdeu

JF

Juanjo Fernández

Situada al vessant de Collserola sobre la vall d'Horta la masia de can Masdeu ha resistit les circumstàncies canviants dels darrers segles i continua viva. Potser és la seva ubicació que l'ha salvat de l'especulació immobiliària que el segle XX ampliava la ciutat al límit. O a causa que en els darrers decennis formés part del Parc Natural de Collserola. En altres temps va haver de superar catàstrofes com la fil-loxera o els perjudicis d'herències mal administrades. Però el cas és que és una de les poques masies o torres que es manté activa, quan d'altres dels voltants, i potser més importants com can Gomis, can Glòria, can Don Juan, no han pogut superar els avatars del segle XX. I no només amb una presència merament ornamental o patrimonial sinó que sobreviu amb l'activitat pròpia y constant en el temps com eren els conreus del camp.

Els orígens documentats de la propietat daten del segle XVII amb les primeres referències amb noms com Cap de Gener o

Mas Poch, probable nom d'un propietari. És a partir de mitjans del segle XVIII que el cognom Masdeu dona nom a l'heretat i el mantindrà fins avui.

El conjunt de la finca és descrit en un peritatge de 1893 com "*...forma de una concha cuyos bordes constituidos por los limites de aquella los cuales recorren las cumbres de los collados que rodean la casa y regadiu situados en su parte baja. Merced a esta buena disposición y forma del terreno y al desarrollo que en la cara Norte adquieren las partes elevadas del mismo queda la propiedad protegida y resguardada de los vientos frios y se aprovecha por más tiempo la acción vivificada de los rayos solares*" (1) Era un terreny de forma triangular amb un dels vèrtex a la casa i horts a la part baixa. Els altres dos

És a partir de mitjans del segle XVIII que el cognom Masdeu dona nom a l'heretat i el mantindrà fins avui

vèrtexs serien un, el coll de la Ventosa, a tocar de la casa Rius pel nord, i l'altre, el Forat del Vent a l'oest. La superfície total segons aquesta descripció és de 38 hectàrees, 39 àrees i 54 centiàrees, equivalents a 78 mujades i 6 mundines.

La casa o torre en un document de venda el 1845 és descrita en aquests termes "*... en el territorio de esta Ciudad y parroquias de San Juan y San Ginés de Agudells, vulgo de Horta, junto con aquella parte de monte llamada Arbasario.../...toda aquella casa torre con las cubas y muebles dentro de la misma que existan en el dia junto con un huerto a la misma casa contiguo y las diversas piezas de tierra aglevadas a ella, parte yermas, parte plantadas de viña y parte campos llanos y montañosas, algibes y conductos con todas las aguas, acueductos honores y posesiones a la misma pertenecientes junta con la Cumba llamada Cap de Gener, en la cual se halla situada la casa y torre con todas las entradas y salidas derechos y pertenencias de la misma cumba en que antiguamente se hallava el manso Poch que el otorgante por puro li*

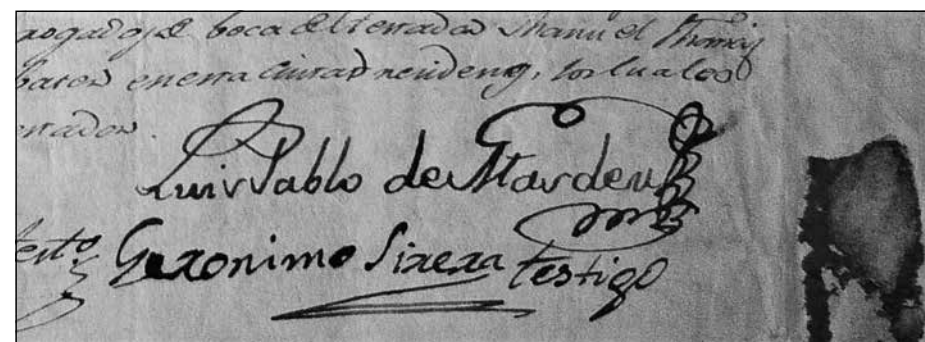
bre y franco alodio bajo el cual lo adquirió en virtud de venta perpetua que le hicieron dichos señores herederos de confianza de los padre e hijo Jose Ignacio y d. Luis Pablo de Masdeu...” (2)

La major part de les terres eren dedicades al conreu de vinyes i la resta terres ermes, no conreades. Els pocs arbres que hi havia eren garrofers tot i que són unes terres apropiades per arbres com oliveres, ametllers o arbres fruiters. A finals del segle XIX hi van haver plantacions de tarongers que van tenir bons rendiments. Però era la vinya la que ocupava la major part dels camps, per ser més rendible als pagejos emfiteutes que les explotaven.

Només una petita part de la gran extensió de la finca estava destinada a hort i eren les zones contigües a la part baixa de la casa. L'aigua era imprescindible per l'hort i és als voltants de la casa on els diferents sistemes captadors la feien accessible per a la casa i per regar. El pendent del vessant

Inscripció “1680” al llindar de la porta d'entrada d'una de les mines d'aigua

Signatura de Luis Pablo de Masdeu i de Montero

de la muntanya i la forma triangular de la finca dirigien les aigües vives i de pluja per dos petits torrents o xaragalls dits del Forat del Vent i de la Ventosa, cap a la part baixa, que és on hi ha la casa i els horts. Aquests estaven distribuïts en feixes o terraplens suportats per murs de contenció per fer més aprofitable el pendent.

L'estructura de l'edifici actual coincideix bàsicament amb una descripció de finals del XIX i que no facilita detalls tret que constava de baixos i dues plantes més golfes en la part residencial, i de corral i les dependències del servei amb edificació de baixos o baixos i un únic pis. A ben segur que al llarg dels anys la fisonomia del conjunt de la casa ha anat canviant amb ampliacions i afegits d'acord a les necessitats i els usos de cada temps. A vista d'ocell podem suposar aquests canvis per les formes irregulars de les edificacions i els estils dels acabaments.

Cronologia i situacions

de la propietat de la finca Masdeu

Com és de suposar en quasi quatre segles molts han estat els propietaris de l'heretat de can Masdeu. Si ens atenem al cognom Masdeu la finca ha estat una heretat tras-

passada de pares a fills o nets des de 1658 fins 1845. Els posteriors titulars propietaris no van poder mantenir la propietat a causa dels molts endeutaments i càrregues que hipotecaven la finca. A final del segle XIX la finca va anar a subhasta per cobrir les càrregues que acumulava. La subhasta se la va adjudicar l'Hospital de la Santa Creu que en aquelles dècades de final de segle XIX intentava traslladar per criteris higienistes les instal·lacions sanitàries del centre de Barcelona als territoris dels municipis del voltant per tenir més amplitud i un clima més saludable. Can Masdeu serà, a l'igual que la granja de la Santa Creu (can Sangenís) i l'Institut Mental del Dr. Pi i Molist, la gran aposta de la Institució per allunyar de la ciutat els malalts més necessitats d'aire pur.

Aquesta és la seqüència de propietaris que hem pogut documentar (3)

Segle XVI **Jacobo Sala**

1595 **Julián de Cordelles**

1607 **Àngela de Cordelles**

1612 **Magdalena de Sorribes i Oliver**, esposa de Joan de Sorribes, per compra als tutors d'Àngela de Cordelles.

1622 **Isabele Oliver i Corbera**, esposa de Miquel Oliver

1623 **Ludovici de Corbera i de Castellet**

1631 Ludovici de Corbera transmet la finca en herència al seu fill **Francisco de Corbera i de Guardiola**, donzell domiciliat a Barcelona.

1639 Francisco de Corbera ven la finca a **Francisco de Asis Pla**, notari de Barcelona per import de 700 lliures.

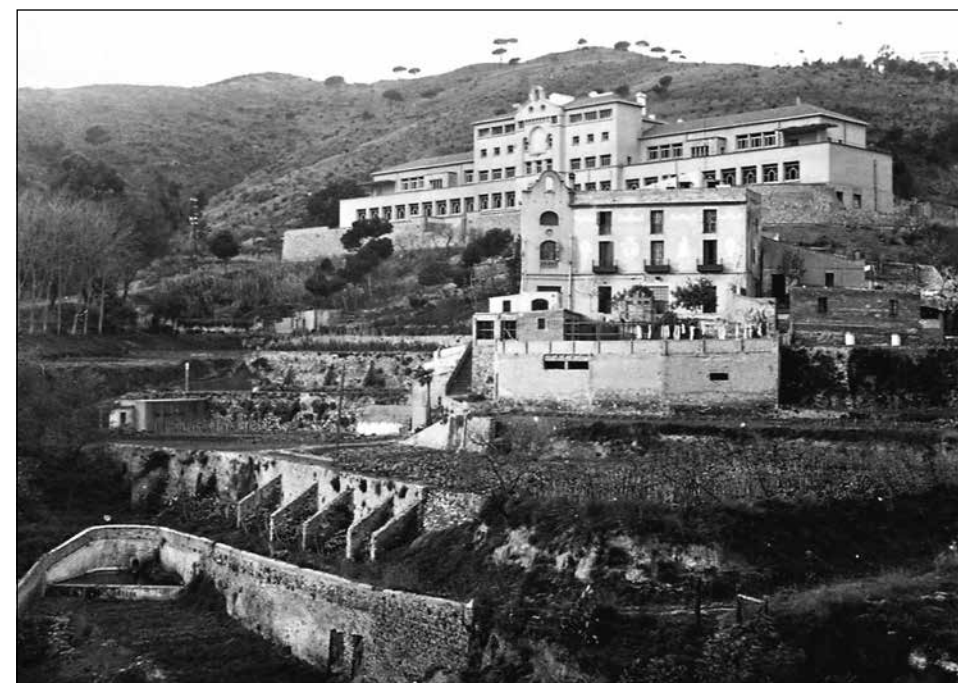
1658 Francisco de Asis Pla la transmet en herència a la seva filla **Clara Prat** per haver renunciat el seu germà Andrés, religiós jesuïta. El fill de Clara Prat, Juan Francisco de Masdeu no podrà heretar per morir abans que els seus pares. Serà el fill de Juan Francisco, net de Clara Prat, **José Ygnacio de Masdeu y Grimosach**, intendent de l'exercit de Barcelona qui heretarà.

1761 A la mort de José Ygnacio de Masdeu és el seu fill **Luis Pablo de Masdeu y de Montero** el nou propietari. Els testaments d'aquests pare i fill Masdeu indiquen que el patrimoni familiar era molt extens amb cases i finques en diverses poblacions.

1823 **Paula de Masdeu y Llombart**, esposa de Luis Pablo de Masdeu és l'hereva universal a la mort el seu marit.

1845 Suposem la manca de fills en el matrimoni Masdeu Llombart ja que seran els hereus de confiança (figura jurídica per gestionar una herència) que s'encarreguen de vendre la finca a Saturnino Mestres y Soteras, adroguer d'Igualada, per import de 7.750 lliures catalanes a pagar en un màxim de 4 anys.

1846 La situació econòmica de Saturnino Mestres no li va permetre complir el compromís de pagament, ni d'altres

La masia, els horts i l'Hospital de Sant Llätzer en una imatge dels anys seixanta

Mosaic de la font de Sant Pere

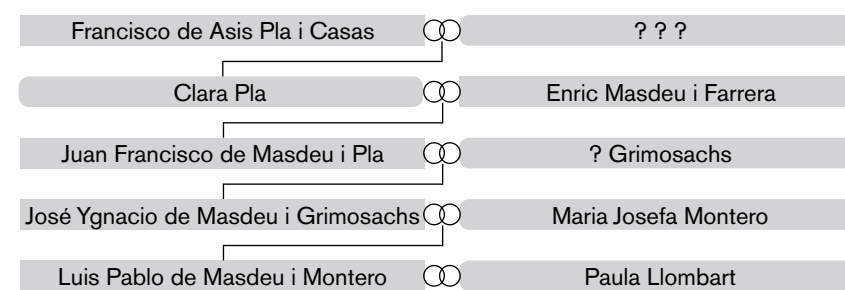
que afectaven la finca i la va vendre a **Francisco Lloberas i Gelpi** per 9.500 lliures de Barcelona. Gran part d'aquesta quantitat la va retenir el comprador Lloberas per pagar els deutes de Mestres.

1863 **Joaquin Lloberas i Vidal**, fill de Francisco Lloberas Gelpi i Francisca Vidal, serà el nou propietari i **Francisco Llobera i Foix**, presumiblement net d'aquells, el posseïdor de la finca de Masdeu. Si amb Saturnino Mestres hi va haver problemes per cobrar els pagaments pendents amb els Lloberas els deutes es van augmentar en gran manera. La llista de creditors que acumulava la finca el 1896 era de disset càrregues registrals entre hipoteques, embargaments, impostos, debitoris etc. L'espiral d'endeutaments de la família Lloberas va instar els creditors a la subhasta de la propietat.

1901 **L'Hospital de la Santa Creu** s'adjudica la subhasta de la finca embargada per la quantitat de 27.467 pessetes que havia consignat el 27 de desembre de 1898 a la Caja General de Depósitos. El 1903 l'Hospital destina 4.024 pessetes a condicionar la casa com a hospital de leprosos.

1904 Els malalts de lepra són traslladats des de la leproseria prop de la plaça del Padró de Barcelona a la masia de can Masdeu. Pels malalts la masia era més un refugi que un hospital, donat l'avançat estat de la malaltia en què es trobaven. Amb els anys, les condicions de la masia no eren les adequades perquè la casa estava infectada i no era possible recupear-la. Els anys trenta l'Hospital de

GENEALOGIA DE LA FAMÍLIA MASDEU

Santa Creu i Sant Pau decideix construir el nou Hospital de Sant Llätzer al costat de can Masdeu per traslladar-hi els malalts. En acabar les obres el 1950 els malalts es trobaven a gust a la masia i no van voler traslladar-se al nou hospital.

1961 Can Masdeu va ser tancada com a leproseria i els pocs malalts que quedaven van ser traslladats a Alacant. L'edifici restarà abandonat.

2001 Un col·lectiu “okupa” la finca amb un projecte agroecològic i autogestionat. Al pocs mesos la policia intenta el desallotjament però onze persones es penegen de les façanes de la masia on resisteixen tres dies. L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau reclamarà judicialment i guanyarà el judici però fins el moment no ha executat l'ordre de desallotjament.

Família Masdeu

El cognom de Masdeu és predominant a la toponímia de la vall on hi ha la masia. Durant més de dos segles, des de 1639 fins a 1845, la masia i les terres han estat en possessió de la família Masdeu i traspassades de pares a fills o a nets. Com és habitual en

nissagues de grans propietaris el cognom familiar es converteix en topònim i aquest s'aplica a diverses referències: masia de can Masdeu, font de can Masdeu, mina de can Masdeu, torrent de Masdeu o vall de can Masdeu.

La relació de la família amb la finca coneguda abans com mas Poch comença el 1639, quan Francisco de Asis Pla i Casas compra la finca (veure seqüència de propietaris). El 1658 la finca l'hauria d'heretar el seu fill Andrés Pla, jesuïta, però aquest renuncia i la rep la seva germana Clara Pla. Al contraure Clara Pla matrimoni amb Enric Masdeu i Farrera, l'esposa serà coneguda com Clara Masdeu Pla, ja que l'habitual a l'època era identificar l'esposa amb el cognom del marit després de nom propi. El fill d'ambdós, Juan Francisco Masdeu i Pla hauria de ser l'hereu però mor abans que els seus pares i serà el fill d'aquest, i net de Clara Pla, José Ygnacio de Masdeu i Grimosach, intendent de l'exercit, qui heretarà directament de la seva àvia el 1761.

El matrimoni entre José Ygnacio de Masdeu i Maria Josefa Montero tindrà com hereu el fill Luis Pablo de Masdeu i de Montero. Aquestes dècades de pas entre els segles XVIII i XIX són les que el patri-

moni de la família Masdeu és més important. Els testaments del pare José Ygnacio i el fill Luis Pablo són molt extensos i especifiquen amb tot detall com volen repartir els béns. Especialment el de Luis Pablo és meticulós en els supòsits que el seu matrimoni no tingui fills o que la seva esposa es torni a casar i nomena diversos hereus de confiança (4) per controlar el repartiment dels béns. A la seva mort, l'esposa Paula de Masdeu Llobart hereta les propietats i ella serà la darrera component de la nissaga al no haver tingut fills el matrimoni.

Usos de la finca

L'extensió de la finca va ser motiu de controvèrsia en certes transaccions. La superfície tenia la forma triangular descrita entre la Ventosa, Forat del Vent i el fons de la vall on és la masia i els horts. Algun dels compradors van reclamar que el nombre de mujades descrit als documents no es corresponia amb la realitat de la propietat. La finca no sempre ha estat una unitat heremètica invariable. Les terres que aglutinaven la finca eren contigües i el més habitual era que fossin dividides en parcel·les que els pagesos contractaven pel seu conreu en contractes emfiteútics. El cultiu més usual de les terres que no eren de regadiu era la vinya, i els tipus de contracte pel qual els Masdeu cedien l'ús de la parcel·la als pagesos era sota la forma jurídica de contracte emfiteútic a rabassa morta.

Aquest tipus de contracte també dit establiment a primers ceps va ser el tipus de

Si hi ha un element que no ha faltat mai a l'heretat de can Masdeu aquest ha estat sempre l'aigua

contracte de conreu més utilitzat en zones vitícoles a Catalunya. És un tipus de contracte d'arrendament entre el propietari directe de la terra i un pagès on aquest tenia el domini de l'ús de la peça de terra. Aquest domini útil de la terra el pagès podia fins i tot transmetre'l en herència per la qual cosa sovint es considerava com un contracte perpetu. La condició a rabassa morta exigia del camperol el manteniment d'un mínim d'una tercera part dels primers ceps plantats (rabasses) vius o fins a un màxim de 50 anys. D'aquesta manera el propietari directe s'assegurava el cobrament del cens, pensió o part de la producció que era l'objectiu de l'arrendament. Aquest tipus de contracte va generar conflictes el segle XIX entre els rabassaires i els propietaris ja que la limitació a 50 anys era defensada pel propietari real per poder renovar l'arrendament i beneficiar-se de la revaloració de les terres.

Bona part de les terres de Masdeu es-

Maquinària al pou de 60 metres de fondària

taven arrendades a través d'aquests contractes durant el segle XVIII i XIX. Un document de 1829 ens serveix d'exemple del funcionament d'un contracte a rabassa morta. Un pagès de la parròquia de Sant Andreu del Palomar anomenat Francesc Badal havia establert el 1782 un contracte a rabassa morta amb Luís Pablo de Masdeu per "...una pessa de terra de tinguda dos mojadades poch mes o menos situada a la parroquia de Sant Genís de Agudells, alias de Horta, de pertinències de la sua heretat de Masdeu". Francesc Badal va vendre l'establiment a Hipòlit Malagarri-ga, aquest al seu germà Joseph Malagarri-ga i aquest l'havia deixat en herència als seus fills Cristòfol i Jaume Malagarri-ga. A instància de Paula de Masdeu i Llobart, 46 anys més tard de l'establiment fet pel seu pare, reclama la recuperació de la peça de terra que li és concedida pel Tribunal Real ordinari "... i en atenció a que a la dita vinya se troben ja mortes las dos terceres parts de la rabasses, y las demás sumament decayudas no sols per haver passat ja més de quaranta sis anys de son establiment; si no també per lo total abandono en que la han deixada sens donarli lo degut cultiu de molts anys a esta part...i lo qual reddiment otorga així com millor de dret tinga lloch, retornen reddeixen y trasnfereixen a la predita Paula de Masdeu .../...cedintli en quant sia menester tots sos drets y accions per que puga usat de ells" (5)

Més endavant, a finals del XIX la plaga de la fil·loxera va ser una catàstrofe per a les vinyes a tot Europa. La plaga d'origen nord-americà arriba a França el 1863. Cap el 1893 ja havia arribat als voltants de Barcelona. Els propietaris de terres considera-

ven el contracte amb els rabassaires finalitzat amb la mort dels ceps. Va ser la causa del final del sistema de contractes a rabassa morta i va iniciar un conflicte social molt important.

Potser aquesta crisi va influir en els endeutaments dels propietaris de la finca de can Masdeu que van conduir el 1896 a la subhasta de la finca.

La importància de l'aigua

Si hi ha un element que no ha faltat mai a l'heretat de can Masdeu aquest ha estat l'aigua. La situació privilegiada a la vall li ha permès beneficiar-se de les aigües vistes, de pluges, fonts naturals i de les aigües subterrànies que captaven amb pous i mines. Els vessants de la Ventosa i del Forat del Vent són la conca de captació que els torrents condueixen al vèrtex de la finca on era la masia i els horts, els llocs on l'aigua és imprescindible.

Des d'antic hi ha constància de l'ús que feien a la finca dels recursos hídrics, però el més sobtat és que alguns d'aquells mateixos sistemes de captació han perdurat i són utilitzats avui pels habitants de la masia i els horts.

Can Masdeu va arribar a tenir fins a quatre basses d'aigua i tres mines o fonts totes molt a prop de la masia i dels horts on eren més necessàries. Avui encara existeixen tres mines i tres basses, algunes d'elles en ús. De la importància de l'aigua sempre han sigut molt conscients els habitants de la casa.

Luis Pablo de Masdeu el 1783 reclama a l'Intendent General de Catalunya, Manuel de Teran Baron, de la Linde, que li concedeixi un "precarí o nou establiment" ja que

Dues imatges de l'interior de la mina amb un bon cabal d'aigua

l'havia extraviat "por causa de los contratiempos y guerras" els títols de dret d'ús de les aigües subterrànies de la seva finca que havia heretat dels seus avantpassats. El Zelador de Aguas que intervé en la recuperació dels títols de propietat manifesta en el seu favor que "he hallado que en su heredad se encuentran algunos vestigios muy antiguos de caños de agua, que indican la conduccion en otro tiempo, a la casa o manso de dicho Masdeu y entre otras cosas he reparado hallarse una pequeña Fuente y encima de la Fuente, hay un pequeño edificio con una inscripción antigua que dice se construido en el año del Señor de mil seiscientos y ochenta". L'informant es refereix a la mina d'aigua que avui es troba a la dreta del camí de Sant Llätzer per sobre de la masia. Uns esglaons coberts sovint de vegetació condueixen a l'entrada i a la llinda de la porta on hi ha la pedra amb la inscripció "1680" coincident amb al descripció del Zelador de Aguas. A l'interior de la mina hi ha una petita sala que devia ser la font descrita i on actualment hi ha un pas excavat a terra que condueix un tub per transportar l'aigua a la casa. Perquè aquesta aigua és encara, avui, al 2018, al segle XXI, amb la qual es subministren els habitants de can Masdeu. A l'interior de la mina s'observen vestigis de l'antiguitat de la construcció. Pareds excavades directament a la roca, sostres amb motlures de canyes, parets de maó, pous de respiració actualment tapats i en desús, parets d'estalactites pels sediments de les filtracions d'aigua. Diverses galeries laterals s'obren des de la galeria principal amb l'objecte de recollir més cabal. En alguna d'elles hi ha construïdes presses per retenir l'aigua i

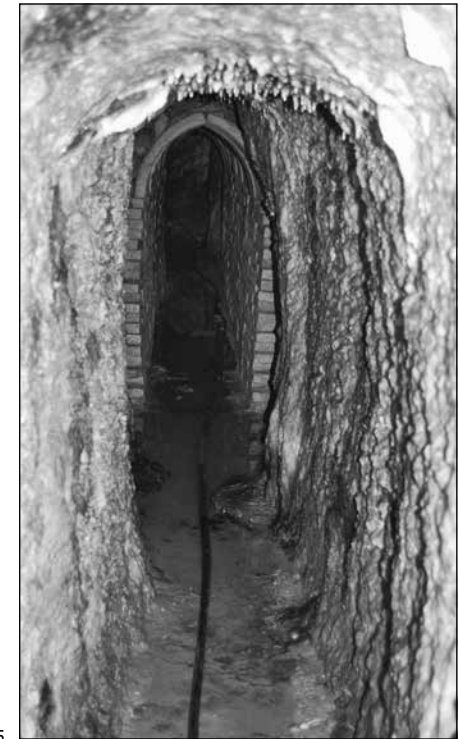
poder disposar-la en moments de més necessitat o sequera. No podem determinar la llargada dels túnels ni el cabal que s'obté a l'actualitat. En el peritatge mencionat anteriorment fet el 1893 s'especifiquen alguns cabals: "el relacionant debe hacer constar que habiendo mandado practicar un pozo de prueba aproximadamente de un metro de diametro pudo observar que manó agua durante tres meses que estuvo

Uns esglaons coberts sovint de vegetació condueixen a l'entrada de la mina. A la llinda hi ha una pedra amb la inscripció "1680"

abierto en cantidad aproximadamente de treinta plumas (68 m3) continuas en tiempo de verano y a una profundidad máxima de dos metros" i respecte a les aigües vistes "tampoco se puede fijar por modo exacto el caudal existente ya que este varia segon las epocas del año, sin embargo de los antecedentes tomados puede fijarse que aproximadamente se puede contar un caudal continuo de 16 a 20 plumas de agua".(1)

Una altra de les antigues mines és prop la bassa i la font dita de Sant Josep perquè hi ha un mosaic amb la imatge del sant que hi ha a l'entrar al recinte. La tercera mina està excavada a l'est de la masia i és de molt curt recorregut.

Les basses estan distribuïdes al voltant de la casa i l'hort. La del mosaic de Sant Josep, de forma rectangular, és al camí d'entrada des del camí de Sant Llätzer i encara està en ús i plena d'aigua. Al costat

de la bassa hi ha una caseta que amaga un antic pou que no s'utilitza. A la boca del pou hi ha restes de maquinària que es feia servir per pujar l'aigua. El pou té una fondària d'uns 60 metres i encara hi ha aigua a molta profunditat. Una altra bassa de forma quadrada que encara s'utilitza està al costat est de la casa. Recollia, i recull, aigües pluvials i també d'altres subterrànies que es filtren per una paret lateral. Pels voltants d'algunes edificacions de la masia i arran de terra hi ha canalitzacions oberetes que recullen l'aigua de pluja que cau de les teulades. A través de canals i sifons que recorren patis i espais entre els edificis eren conduïdes aquestes aigües de pluja a la bassa. La tercera bassa està entre els horts a pocs metres per sota de la casa i és de forma triangular.

La quarta bassa de forma rectangular és la més gran i no sabem la utilitat que va tenir. Avui només queden les restes de dues de les parets i d'alguna obra a tocar d'un mur. Està situada a pocs metres de l'entrada a la mina principal al costat del camí de Sant Llätzer enmig del torrent que baixa de la Ventosa amb la intenció de recollir aigües de pluja. Les restes dels dos murs de contenció que encara existeixen donen la idea de la magnitud de l'obra ja que el més ben conservat té una llargada de 35 metres. El peritatge esmentat de 1893 l'anomena "pantano" quan descriu l'abundància d'aigües de la propietat i la possibilitat de destinar-les "al abastecimiento de aguas potables para población por estar reconocido que todas las citadas aguas són de primera calidad.../... ademàs pueden concluirse las obras del pantano ya empezado para dotar a la finca de un caudal fijo de 4000 m3...".

Desconeixem si aquest “pantano” es va arribar utilitzar i ni tant sols si es va acabar de construir.

En conjunt són molts els sistemes de captació d'aigües i de diversos orígens. Can Masdeu està dotada de mines, fonts, basses i canalitzacions per aigües pluvials, que demostren la importància que els seus habitants i administradors han donat i continuen donant avui a aquest element bàsic de subsistència.

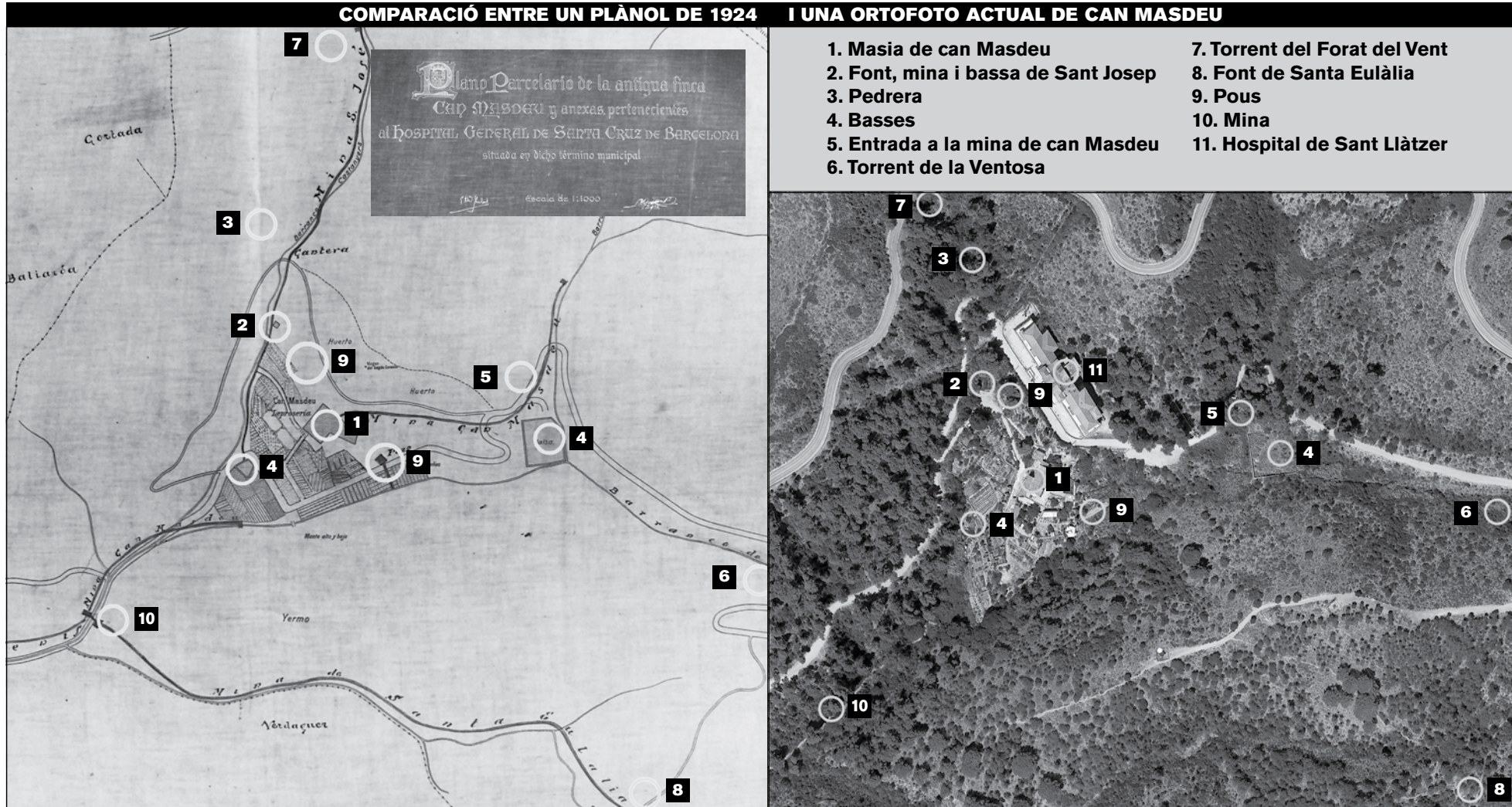
Disputes veïnals per l'aigua

Però no tothom estava d'acord en què Masdeu acaparés tants recursos hídrics. Des de la Guerra de Successió i la caiguda de Catalunya el 1714 pels Borbons, el control dels recursos hídrics formava part del Reial Patrimoni i era la Intendència General qui tenia el control administratiu. Les concessions que atorgaven eren a canvi d'un pagament o cens pels drets d'ús, tant a propietaris com a usufructuaris. Aquestes “privatitzacions” en molts casos van ser beneficioses per comportar una seguretat en l'abastament d'aigua per exemple per conreus. Però per altra banda també van comportat molts litigis i tensions en la disputa d'un bé tan preuat i imprescindible. (6)

Més avall de la finca de can Masdeu, seguint el curs de la vall i les aigües, hi havia altra gran finca veïna, can Sangenís. Les disputes, plets i reclamacions entre les famílies propietàries de les dues finques es remunten a mitjans del segle XVIII.

Can Masdeu està dotada de mines, fonts, basses i canalitzacions per aigües pluvials que demostren la importància de l'aigua

Abans hem sabut de les gestions de Luis Pablo de Masdeu davant la Intendència el 1783 per recuperar els documents dels seus avantpassats que demostraven els drets sobre aigües subterrànies. Necessitava d'aquesta justificació documental dels seus drets per defensar-se dels plets que la família Sans de can Sangenís interposava per temes d'aigua. La disputa devia ser important perquè hi ha documents dels greuges a partir de 1750 i que van durar més de trenta anys. Més que per les aigües subterrànies, les disputes eren per les aigües pluvials. Can Sangenís tenia els drets de les aigües pluvials de la riera de Sant Andreu i argumentava que la Ventosa i el Forat del Vent eren els orígens de la captació que, continuant la vall de Masdeu i pel costat de la casa Sangenís, formaven amb altres torrents i xaragalls la riera de Sant Andreu que desembocava al riu Besòs. En el conflicte entre les finques Masdeu i San-

Imatges dels anys vint de la façana i la masia de can Masdeu amb esgrafiats i símbols de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

genís encara cal afegir un agreujant més. La finca de Masdeu pertanyia al municipi de Sant Joan d'Horta i la de Sangenís ja eren terrenys de Sant Andreu del Palomar. (Veure plànol de 1924) (7)

La leproseria de l'Hospital de la Santa Creu

Les idees higienistes del segle XIX fomentaven que els hospitals havien d'estar fora dels nuclis ciutadans, en ambients més saludables i més airejats. A finals d'aquell segle l'Hospital de la Santa Creu compra terrenys als municipis del voltant de Barcelona per traslladar les instal·lacions des del centre de la ciutat. L'Hospital Mental es construeix entre 1885 i 1915 a una finca de 50 hectàrees a Sant Andreu del Palomar segons un projecte del doctor Emili Pi i Mollist. El 1890 l'Hospital compra la finca de can Sangenís, també al terme de Sant Andreu, que serà la Granja de la Santa Creu. Allà els malalts nerviosos s'encarreguen dels horts i dels animals de corral que seran subministrats com a productes alimentaris a l'Hospital. El 1901 a través de subhasta l'Hospital de la Santa Creu compra la finca de can Masdeu per destinar la masia a lepro-

La masia estava al mig de la vall a uns 170 metres sobre el nivell del mar, en un entorn rural i aïllada de camins i carreteres

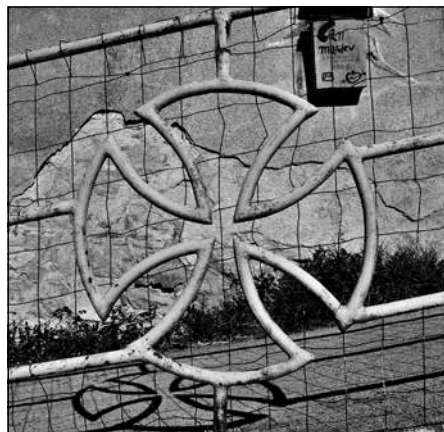
seria. Les noves propietats molt a prop entre elles seran les instal·lacions destinades a malalts que en aquells temps es volia aïllar en un entorn saludable. Amb la donació del llegat de Pau Gil s'inicia la construcció del nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau al Guinardó i la total descentralització dels diferents hospitals del centre de Barcelona.

La finca de can Masdeu era la més llunyana dels nuclis urbans. La masia està al mig de la vall a uns 170 metres sobre el nivell del mar, en entorn rural i aïllada de camins i carreteres en aquell principi de segle. Calia un canvi d'usos per a la masia i l'administració de l'Hospital aprova el 1903 un pressupost de 4.024 pessetes a Oliva Hermanos “para encargarse de los trabajos a mano de las obras de albañileria que hayan de realizarse en la casa llamada ‘Masdeu’ con objeto de destinarla a Hospital de leproso”. (8) S'aprova una concessió a Buenaventura Grau per explotar la pedrera de la finca amb l'oferiment que aquest havia fet de “suministrar la piedra en el manicomio” (Hospital Mental). La imatge de la masia canvia i és ornamentada amb elements referenciats als nous propietaris i als nous serveis. La creu de l'escut de l'Hospital de la Santa Creu (Creu de la Catedral) forma part de les baranes metàl-

Relleu en pedra de l'escut de l'Hospital de la Santa Creu

La creu símbol de l'Hospital en una de les baranes metal·liques

Dibuix al·legòric a l'entrada de la finca. A la dreta, notícia de l'"okupació" a *La Vanguardia* del 2/5/2002

liques. L'escut en relleu i serigrafies de dones pietoses són presents a les façanes.

El 1904 el malalts de l'Hospital de Sant Llützer del centre de Barcelona s'instal·len a la nova seu. Els residents de can Masdeu eren de tots dos sexes i no excedien en nombre de vint-i-cinc. Portaven una vida de llibertat dins del recinte, conreaven petites parcel·les de terreny per al seu propi ús i l'Hospital organitzava diferents actes lúdics per a la seva distracció. La casa servia més de refugi que d'hospital, els malalts hi arribaven en un període molt avançat de la seva malaltia, quan ja havien esgotat tots els recursos per poder-se curar. Procedien de tot el territori català i valencià, el tractament quasi era inexistent, tant per la ineficàcia pròpia de tota temptativa en les formes avançades com per la manca de mitjans de curació apropiats.(9)

Amb el pas dels anys l'edifici resta inadequat i contaminat i l'Hospital decideix construir un hospital nou a la mateixa finca i a pocs metres de la masia. Als anys

trenta comencen les obres del nou edifici, l'hospital de Sant Llützer, que s'allarguen per diverses dificultats fins els cinquanta. Però ja era massa tard pel trasllat de malalts que s'oposaven a canviar per haver millorat les condicions a la masia. Les teràpies per tractar la malaltia havien canviat i la masia ja no feia el servei adequat. Els pocs malalts que quedaven es van traslladar al sanatori de Fontilles (Alacant) i el 1961 can Masdeu resta deshabitat fins l'any 2001.

"Okupació"

Mai ha estat tant coneguda la masia de can Masdeu com quan, després d'aquests cinquanta anys d'abandonament, un col·lectiu "okupa" s'hi instal·la amb la intenció de "recuperar un espai verd i obrir-lo a la gent". Pocs mesos després, el maig de 2002, la propietària de la finca, la Fundació de l'Hospital de Sant Pau insta al desallotjament dels "okupes". Seran notícia periòdica diversos dies seguits pels intents

de la policia de desallotjar la masia i per la defensa passiva dels joves "okupes".(10) Onze d'ells es pengen de les façanes per resistir al desallotjament fins que el jutge desestima l'acció policial. Finalment la Fundació de l'Hospital de Sant Pau obté sentència ferma favorable però no va portar a terme l'execució. I encara no ho ha fet. En aquests darrers anys la masia ha recuperat una vida que havia oblidat. Els que l'habituen volen demostrar que "es pot viure d'una altra manera, de forma col·lectiva i autogestionària, amb vocació social, un laboratori d'aprenentatge". La masia i els horts s'han rehabilitat. Han recuperat el sistema d'aigües, reactivades les basses abandonades i fet nous dipòsits que han permès de nou el conreu de les terres. El habitants de la masia ara disposen de productes de l'hort per a la seva alimentació, i els veïns, d'horts urbans.

Han passat més de 500 anys des que els pagesos rabassaires conreaven les vinyes de la vall de can Masdeu allà pel segle XVI fins arribar als horts urbans treballats per ciutadans del segle XXI. Tot un exemple de supervivència.

NOTES

- 1) Arxiu Històric Hospital Santa Creu i Sant Pau (doc.31)
- 2) Arxiu Històric Hospital Santa Creu i Sant Pau (doc.21)
- 3) Arxiu Històric Hospital Santa Creu i Sant Pau (doc.11)
- 4) Persones designades pel testador per fer complir el testament. Reben la remuneració que hagin pactat amb el testador i en el seu defecte l'equivalent al 10% de l'herència mentre duri l'administració.
- 5) Arxiu Històric de Protocols Notarials
- 6) Gemma Garcia i Fuertes. *L'abastament d'aigua a la Barcelona del segle XVIII*
- 7) Arxiu Històric Hospital Santa Creu i Sant Pau
- 8) Actes de la MIA de la Fundació de l'Hospital de Sant Pau
- 9) Pilar Salmerón. *desantacreuasantpau.blogspot.com*
- 10) Hemeroteca *La Vanguardia* (maig 2002)

Bibliografia

- Diez i Quijano, Desideri. *Les Masies d'Horta*. Barcelona. 1986.
- Garcia i Fuertes, Gemma. *L'abastament d'aigua a la Barcelona del segle XVIII*. Barcelona. 1990.
- Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (AHSP)
- Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB)
- desantacreuasantpau.blogspot.com
- www.canmasdeu.net
- Hemeroteca *La Vanguardia*